

Zwart absolutisme in Zuid-Europa

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Verschijnt om de veertien dagen

**24ste jaargang nummer 3
8 februari 1969**

Hoofredacteur: dr. A. L. Constandse

Redactieraad:

mr. dr. M. Rood-de Boer, prof. dr. J. C. Brandt
Corstius, H. Mozes, mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof

Redactiesecretaris: F. C. van Soesbergen
Paulus Buyslaan 23, Amersfoort
Telefoon 03490-16474

Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementenprijs per jaar:
voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname
en de Antillen f 9,50,
overige landen f 12,-
Losse nummers f 0,50

In dit nummer (8 pag.) o.a.:

Dr. W. J. Jong: Worden de mensen dommer? (pag. 4)
Prof. Dr. W. van Dooren: Geen opzienbarende zitting (pag. 5)

Dr. D. H. Prins: Het een én het ander (pag. 6)
Dr. H. Bongers: Op mars naar het vierde rijk? (pag. 6)

HOEVEEL democratische regimes zijn er nog in de wereld? Langzamerhand benauwend weinig. We weten wel dat nergens volkomen 'het volk regeert'. In tal van sectoren maken minderheden uit, wat er zal gebeuren, ook in democratische landen. Met name is daar het beheer over de produktiemiddelen in handen van 'elites', terwijl daarnaast bureaucraten, gevestigde 'kasten' en een zogenaamd 'establishment' zich handhaven zonder voldoende rekening te houden met vernieuwende krachten. Maar in elk geval bestaat er meer volksinvloed in een democratie dan in enig ander systeem. En het meest waardevolle is wel de vrijheid van meningsuiting en van protest voor minderheden. Het is verheugend, als men ook voor 'uitzonderlijke' minderheden (zoals voor homoseksuelen) dezelfde wetten eist als voor anderen gelden. Democratie is niet alleen het ideaal dat de stem van de meerderheid de doorslag geeft. Zij betekent ook de vrijheid voor andersdenkenden of voor de voorstanders van een ander gedragspatroon om hun eigen weg te gaan, mits zij anderen niet verhinderen dit ook te doen.

MAAR democratie is de voltooiing van een geconsolideerd bouwwerk, waarin verandering en uitbreiding plaats kan vinden langs evolutionaire weg. In zekere zin gaat zij samen met een behoudende mentaliteit, en met de mogelijkheid tot dat behoud. Als er ernstige tegenstellingen zijn, vormen van massale ontevredenheid en daartegenover reactionaire machten, dan ontbreekt de voedingsbodem voor allerlei vrijheden. Noch de revolutie, noch de reactie zijn verenigbaar met de burgerlijke democratie. Maar het grootste deel der wereld verkeert in een zodanige gisting, de conflicten en contrasten zijn er zo hevig, dat de strijd letterlijk wordt 'uitgevochten'. Men kan dan moeilijk aan de zijde staan van feodale, militaristische, onderdrukkende groepen die een drastische evolutie verhinderen. Men kan de noodzaak van revolutionaire strijdwijzen begrijpen, hoezeer men ook de voorkeur geeft aan democratie.

DIT geldt vooral voor Zuid-Europa, een deel van 'het Westen'. Portugal, Spanje, Griekenland bijvoorbeeld dwingen wel tot buitenparlementair verzet. In Spanje is dit de laatste maanden het duidelijkst aan de

dag getreden. In politiebureaus en gevangenissen is daar niet minder gefolterd dan in Griekenland, maar gelukkig is het verzet er groter. De acties van studenten, die universiteitsgebouwen bezetten, van de vrouwen van gevangenen die in kerken samenkomen om tegen het regime te demonstreren; van stakers (zoals in Asturië en Baskenland) die zich tegen de politieke politie verzetten en van vrijheidsgroepen, die ageren tegen een vijandelijke militaire macht... al deze manifestaties zijn onvermijdelijk tegenover een totalitaire dictatuur. In Spanje ontwikkelt zich, nauwelijks achter de schermen, een toenemende strijd in afwachting van de dood of het aftreden van de 'caudillo'. En het bestaande regime reageert daarop met verhoogde onderdrukking.

HET is in niet geringe mate de macht van de hoogste geestelijkheid, die het Spaanse systeem heeft bestendigd. De katholieke staatskerk is er op alle manieren begunstigd en zij is bevreesd voor een omwenteling, die tot scheiding van kerk en staat zou kunnen leiden. In Baskenland en Catalonië is een deel van de lagere geestelijkheid wel gewonnen voor het omverwerpen van de dictatuur, vooral omdat de kloof tussen clerus en volk nu steeds groter wordt. Maar de hoogste godsdienstige waardigheidsbekleders zijn dertig jaar lang trouw gebleven aan het totalitaire bewind. Tegen hen heeft het Vaticaan niets ondernomen, evenmin als tegen de talloze prelaten, die in Latijns-Amerika een militaire dictatuur steunen. En de radicale geestelijken daar, die de nagedachtenis van Camilo Torres huldigen, behoeven niet te rekenen op pauselijke bijstand. In Italië, waar het bestaan van een katholieke staatskerk een aanfluiting vormt van het beginsel der democratie, verzetten Vaticaan en episcopaat zich wel tegen verandering van de grondwet. De constitutie verheft nu een aantal kerkelijke wetten tot staatswetten. Onlangs is bijvoorbeeld aan priesters, die een conflict met de kerk hebben, verboden een dienst te leiden en de mis te celebreren in een gewoon gebouw, aangezien dit geldt als 'belediging van de staatskerk'. Zijn dit geen onderwerpen, die ter sprake behoren te komen in de Europese assemblees te Straatsburg? Hier moet het vrijheidlievende deel van Europa toch allereerst zijn stem laten horen!

KRITISCH ALLERLEI

Gauw dopen

DE Anglicaanse pastoor van het Britse Hazlemere heeft in zijn kerkblaadje zijn parochianen dringend verzocht baby's voortaan zo snel mogelijk na de geboorte te laten dopen. Als ze drie maanden oud zijn, krijg je er een hoop last mee, aldus pastoor Samuel Price. Een dopeling heeft al eens de kapelaan zijn bril afgerukt. Hij heeft die uit de doopvont moeten opvissen. Andere risico's, die kapelaan en pastoor lopen, zijn: opengekrabde oren, krabben op hun neuzen en vingertjes in hun ogen. 'De ouders en de familieleden, die de doop bijwonen, vinden dat allemaal machtig leuk en zijn wát trots als ze op deze manier een priester te pakken nemen,' aldus klaagt pastoor Price. 'Ik geloof, dat de baby's tegenwoordig veel groter en sterker zijn dan vroeger. Ze worden zeker beter gevoed. Onlangs trok een dopeling van drie maanden mij een zijden stola van de hals. Die grap kostte me 130 gulden.'

Universiteit

DE Universiteit van Barcelona is voor onbepaalde tijd gesloten. De incidenten, die op 17 januari tot de sluiting van de universiteit leidden, begonnen toen een groep van ongeveer 500 studenten een vergadering in de universiteit hielden om te protesteren tegen de arrestatie van verscheidene studentenleiders. Ongeveer 50 van hen drongen het bureau van de rector binnen en trachtten hem uit het raam te gooien. Vier functionarissen hielpen de rector ontsnappen. Daarop gooiden studenten een borstbeeld van Franco stuk. In het kantoor hingen zij een rode doek met sikkels en hamers. Wel een zeer verwonderlijk gevolg van de katholieke opvoeding, die deze studenten van hun geboorte af hebben genoten...

Christus

BIJNA 1000 Argentijnen, leden van 'De Heilige Orde van Amerika', hebben een pelgrimstocht naar de Andesprovincie Mendoza ondernomen waar Christus, naar zij verwachtten, zou verschijnen. Deze sekte, welke leden zich in alle delen van Argentinië bevinden, is gevormd en wordt geleid door 'Silo, de Leermeeester', een leerling van de Tahagataschool voor spiritualisme in Napels (Italië). Volgens de leden van de sekte staat in de bijbel als profetie, dat Christus in de provincie Mendoza, 1000 km ten westen van Buenos Aires, zal verschijnen. Zij wijzen op Genesis 49 vers 10 en 11,

waarin wordt gezegd, dat de staf van Juda niet zal vallen voordat Silo komt en zijn volgelingen de raad geeft de klederen van Silo in wijn te wassen. Het woord wijn wordt uitgelegd als een verwijzing naar Mendoza, het centrum van de Argentijnse wijnbouw. Tot nu toe is Christus nog niet verschenen!

Onthulling

EISAKOE SATO, eerste minister van Japan, is 67 jaar; mevrouw Hirokoe Sato is 61. Ze kunnen nu wel goed met elkaar opschieten, maar in hun verlovingstijd en in de eerste jaren van hun huwelijk was dat heel anders. In een interview met het weekblad Sjoekan Asahi heeft mevrouw dat met een openhartigheid, die westerlingen zou schokken, maar Japanners kennelijk niet, uit de doeken gedaan. 'We zijn niet en neef, zo vertelde ze, maar voor ons trouwen hebben we nooit met elkaar gesproken. Tijdens onze verloving had hij een verhouding met een geisja; de hele stad sprak erover; toen ik het hoorde moest ik huilen. Na ons trouwen was hij helemaal niet lief voor me; hij zei nooit wat, maar hij sloeg er wel op en gooide met serviesdingen.'

Tegenwoordig zou een vrouw weglopen als zulke dingen gebeurden, maar toentertijd moest ze haar mond houden en gehoorzaam zijn.

Hij is een introvert mens. Als hij uit het bad komt, zit hij soms naakt patience te spelen, liever dan met mij te babbelen. Toen men de minister van buitenlandse zaken Aitsji vroeg wat hij ervan vond, antwoordde hij: 'Dit is een binnenlandse aangelegenheid. - Geen commentaar.'

Jochies van 18

EEN voorstel van de Britse regering om de leeftijd, waarop jongelui ook zonder toestemming van de ouders kunnen trouwen te verlagen van 21 tot 18 jaar, is in het Hogerhuis (met 77 tegen 71 stemmen) geamendeerd. Het werd een verlaging tot 20 jaar. Twee Labour-baronessen waren het niet met elkaar eens over die 18 jaar. Lady Summerskill zei: 'Ik ben feministe, maar in deze zaak sta ik aan de kant van de jongens. Je hoeft maar de straat op te gaan, en daar die prachtige meisjes te zien met hun mooie mini-rokjes en hun rechte slanke benen, en hoe ze daar vol zelfvertrouwen lopen; en dan die arme jochies met hun gefluit, die wanhopig hun

best doen om die verrukkelijke schepsels wijs te maken, dat ze hun gelijken zijn. Nu kan zo'n jongen nog zeggen: Moeder vindt niet goed dat ik trouw. Geef hem toch z'n kans. Heus, 18 jaar... dat is te wreed.' Barones Birk dacht er anders over. 'Al die leuke jonge meisjes mikken niet op jongens van 18; ze mikken op veel oudere mannen; ze willen helemaal niet trouwen met onrijpe jongens van 18.' (De Groene.)

(De Groene)

Vernauwing

IN de Volkskrant van 11 januari schreef de heer M. K. J. Weijkamp over de geruchtmakende kwestie der Nederlandse oorlogsmisdaden in Indonesië het volgende: 'Dr. Hueting vraagt zich in een van de stellingen bij zijn proefschrift af wanneer men er in Nederland eens toe zou overgaan om de bedrivers van oorlogsmisdaden in Indonesië te berechten. Hij stelt deze vraag volkomen terecht. Ook ik was een van de dienstplichtigen, naar Indonesië gezonden om 't Nederlands ideaal, 't herstellen van orde en recht in ons overzees gebied te verzekeren. Wat daar allemaal gebeurd is, is meer dan verschrikkelijk. Je vraagt je dan ook af, hoe mensen die zelf pas allerlei verschrikkingen van de nazi-terreur achter de rug hadden, tot zulke wandaden konden komen. Nu moet ik eraan toevoe-

gen dat deze misdaden ook door de tegenpartij bedreven werden. Ik geloof niet dat het alleen sadisten zijn, die tot dergelijk gedrag komen. In tijden van dreiging en strijd handel je niet meer normaal. Je gelooft in een ideaal en bent steeds meer bereid alles voor dat ideaal in te zetten. Misschien is het een soort bewustzijnsvernauwing.'

Russisch (I)

IN de Russische industriestad Gorki is kortgeleden een enquête gehouden, waaruit bleek dat zestig percent van alle nieuwgeborenen wordt gedoopt. Drieëndertig percent van de ondervraagde ouders verklaarde bovendien het kerstfeest te vieren. Niettemin verklaarde maar 3½ percent gelovig te zijn. Vele ouders zeiden onverschillig tegenover het geloof te staan, en het dopen slechts te beschouwen als een oude Russische traditie. Het tijdschrift van de liga van jonge communisten heeft deze onverschilligheid aangevallen. 'Daardoor draagt men bij tot het voortbestaan van godsdienstige bijgelovigheden en vooroordelen', aldus het blad.

Russisch (II)

HET Haarlems Dagblad tekent hierbij aan, dat de Russische regering ongewoon tegemoetkomend is geworden jegens de katholieke kerk, die in de Sowjet-Unie geen grote plaats inneemt. Maar: 'De rooms-katholieke kerk stelt zich de laatste jaren in sommige ontwikkelingslanden vrij revolutionair op, en neemt daar de uitdaging aan die het communisme volgens Karl Barth voor haar altijd al had moeten zijn in plaats van een doodsvijand. De betekenis van de rooms-katholieke kerk als gesprekspartner wordt hierdoor voor het Kremlin groter. Getuige het bezoek van de Russische minister van Buitenlandse Zaken Gromiko aan het Vaticaan, ruim twee jaar geleden. Een jaar daarna bezocht Podgorni als eerste Russisch staatshoofd van na de revolutie de paus, gevolgd door de premiers van Joegoslavië en Roemenië, die begin vorig jaar de kerkvorst bezochten.'

Exploration of space

Waarschijnlijk wil de ontdekker alleen de leegte. Hoe vreemd dan; maar niet onbegrijpelijk zijn blijdschap, wanneer de leegte zich vult.

Geen tegenspraak ook. Want hoe verder hij valt, des te duidelijker wordt hem: geen leegte zonder mijn dwaze komst hier, geen ruimte zonder

de schaduwen die ik haar maak.

HANS ANDREUS

(Gouache/collage: Jacob Boots, Thomas Rap, uitgever. Amsterdam 1967.)

Dubbele echtparen

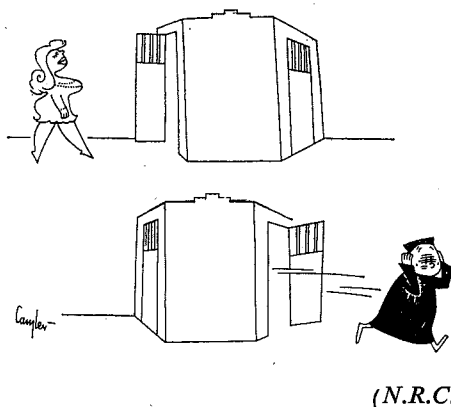
IN oktober zond de heer H. R. O. Snijder, die wel meer een lans brak voor drastische seksuele hervormingen, ons een pleidooi voor 'een andere opvatting van het huwelijk', met afschaffing namelijk van het 'verbod van overspel'. Nu is het overspel zo oud als het huwelijk, de geschiedenis der liefde en de literatuur handelen over bijna niets anders, en wat eeuwen lang zo demonstratief heeft bestaan leek ons niet ultra-actueel. We wisten toen echter niet dat de radio op 9 oktober een interview had uitgezonden met een echtpaar (zeven jaar getrouwd, hij wiskundeleraar, drie kinderen) dat 'op erotisch gebied een iets ruimere ervaring wilde opdoen'. Het ging volgens de vrouw over 'hevige ontroeringen die ook te beleven zijn met andere mannen, en voor mijn man met andere vrouwen'. Zoiets bedoelde ook de heer Snijder. Blijkbaar was het probleem dus wel actueel!

IN zijn brief leest men o.a.: 'Het is voor de meesten van ons moeilijk in te denken, dat een normaal, gelukkig getrouwd echtpaar zo tolerant zou kunnen zijn, dat ze elkaar toestaan om buitenechtelijke relaties te hebben. Maar een dergelijke liberale houding wordt m.i. alleen mogelijk voorzover de betrokken personen de seksuele taboes van hun samenleving verwerpen (er bovenuit gegroeid zijn). En ook moeten ze eerst inzien, dat hun behoefte om elkaar te bezitten te vaak wordt aangezien voor 'liefde'. De meesten van ons denken bij overspel aan een heimelijke, onverantwoordelijke daad, die schadelijk is voor de huwelijksrelatie. Maar de volgende verklaring van een vrouw over haar 'open' huwelijk kan misschien aantonen, dat men er ook anders over kan denken: 'Ik was in dubio of ik buitenechtelijke relaties zou aanknopen, omdat ik niet wilde dat mijn verhouding tot mijn echtgenoot, die ik liefheb, verstoord zou worden. Maar na enige jaren van samen getrouwd-zijn, besloten we allebei seksuele relaties te hebben met anderen en omdat we geen van beiden van het jaloerse type zijn, heeft dat goed gewerkt. Ik zal er niet over denken om een heimelijke verhouding te hebben achter de rug van mijn man om. Hoewel ik die ervaringen heb genoten, heb ik nooit op dezelfde manier van één van die andere mannen gehouden, zoals ik van mijn eigen man houd. Zeker, ik zou het stellig overleven als ik er mee moest ophouden, maar ik weet dat sex dan voor mij alsmaar eentoniger zou worden. Buitenechtelijke verhoudingen schijnen mij geestelijk jonger te houden en ik geloof, dat ik er een prettiger, 'warmer' persoon door word. Ik kan hier nog aan toevoegen, dat het mijn seksuele huwelijksleven met mijn eigen man heeft verrijkt.'

NU leek ons ook dit nog niet zo nieuw: er zijn talloze toneelstukken en romans waarin twee overspelige echtelieden door trouwe kameraadschap aan elkaar verbonden blijven. Maar nieuw is dan nu hun openlijke, geadverteerde vrijheid tot het aanknopen van liaisons. De heer Snijder wees op de sinds lang bestaande 'sleutelclubs' (uitwisseling van huwelijkspartners) en op dubbelzinnige advertenties, waarin een echtpaar een ander echtpaar zoekt 'voor de gezelligheid'. 'Maar in het geniep gebeurt er natuurlijk veel meer, dan onze schijnheiligheid wil zien. Het uitgebreide onderzoek van Dr. Kinsey en zijn assistenten heeft aangetoond dat minstens 50 % van de Amerikaanse getrouwde mannen seksuele omgang heeft met andere vrouwen dan hun eigen, gedurende enige tijd van hun huwelijksleven. Van de getrouwde vrouwen, die Kinsey ondervroeg, gaf 26 % toe dat zij buitenechtelijke gemeenschap hadden (van de vrouwen met een middelbare of hogere schoolopleiding was het percentage 29),' aldus de heer Snijder.

IN Vrij Nederland nu van 4 januari schreef L. de Buch over 1969 als 'het pan-erotisch jaar' en daarin verwees hij naar eenzelfde soort advertenties van echtparen, die 'hun liefdeleven willen verrijken'. Ze zijn allemaal 'gelukkig gehuwd', maar met behoud van dat huwelijk (toch een monogame organisatie!) willen zij met wederzijds goedvinden 'het aantal seksuele ervaringen vermeeiden'. In elk geval is het een merkwaardig probleem, dat men bewust zo de sexualiteit onderscheidt van het huwelijk. In de puriteinse periode werd het huwelijk beschouwd als een oord, waarin onder de dekmantel van het zwijgen onderdrukte sexualiteit mocht worden bedreven. In de tweede periode mocht sex in het huwelijk vrijelijk en gevarieerd met de partner worden beleefd: aan de onderrichting dienaangaande zijn nog miljoenen voorlichters bezig. Maar een minderheid (hoe groot?) is al in de derde fase: die plaatst de seksuele bevrediging desnoods weer buiten het huwelijk. Waarom dan eigenlijk huwen? En hoe groot is hun percentage? Wie zal dat zeggen? In elk geval kwam Sextant (orgaan van de NVSH) van januari ook met een reeks namen van contactbladen voor echtparen, die een combinatie willen aangaan, of waarvan de twee leden elk voor zich een minnaar of minnares zoeken.

DE heer Snijder verdedigt het experiment met een beroep op 'de individuele vrijheid van de huwelijkspartners'. Leopold de Buch filosofeert over de vraag, of we hier van 'bevrijding van taboe's' of van een 'neurose' (en wat is dat dan?) zouden moeten spreken. En hij verwijst natuurlijk naar andere cultuurvormen, zeden en gewoonten. Genoeg om op dit tijdsverschijnsel nog eens terug te komen.

Ik lees niet veel boeken en ik voel me een beetje als een schaamteloze, die midden in de Kalverstraat niet alleen haar schoenen, maar ook nog haar kousen uit gaat trekken, als ik eraan toevoeg, dat ik het niet eens erg vind. Vroeger las ik alles, wat binnen mijn bereik kwam, maar het beroep van huisvrouw, dat officieel dan wel geen beroep is, maar dat evengoed impliceert de wel erkende beroepen als: kookster, huisnaaister, werkster, glazenwaster, pedagoog, psychologe, particulier verpleegster en daarbij nog vrijwillig Humanistisch geestelijk raadvrouw-in-eigen-kring, is een bezigheid, die althans mij lichamelijk en geestelijk een groot deel van de dag vasthoudt.

En dan hou ik ervan om in een rustig ogenblikje even, een paar minuten maar, stil voor het raam te gaan staan, m'n handen op de verwarming, en te kijken naar de uitgestorven straat, waar zo nu en dan een auto doorkomt of een fiets, m'n hand op te steken naar een overbuurvrouw, die naar me kijkt of te lachen naar een kind, dat laat zien, hoe goed het al kan rolschaatsen en verder aan niets te denken.

Ik hou ervan om even met een kopje koffie in een stoel te zitten, een tijdschrift door te bladeren of een kruiswoordpuzzel op te lossen. Straks komen ze weer thuis - de middelbare scholen eindigen om twee uur al - en dan komen de verhalen weer van school en de leraren, de mooie cijfers, de leuke komen met het rapport wel tevoorschijn, dan is het vroeg genoeg, en de problemen: 'Zo gek, mam, ik heb vannacht van mijn zusje gedroomd, dat ik heel veel van haar hield. Ben ik nou lesbisch?' Die homofilie, daar krijg je ook wat van tegenwoordig. Als ze een keertje met een meisje gedanst hebben, denken ze meteen al dat ze lesbisch zijn. Wij dansten vroeger zo vaak met een ander meisje, daar stond je nooit bij stil. Omstandig uitleggen maar weer, hoe dat zit met dromen en de homofilie nog maar weer eens doornemen.

Ik hou ervan om 's avonds een uurtje rustig de krant te lezen, terwijl er in de keuken afgewassen wordt, onder gekrakeel natuurlijk, vandaar dat het dromen, dat je van je zusjes houdt een enorme schok teweegbrengt.

Ik hou ervan boeken te lezen, die me uit mijn draaikolkenbestaan wegvoeren, maar niet te ver. Een vierkamer-flat is niet groot en bovendien gehorig en de ontmoeting van de Franse en de Russische keizer, de vorsten en de veldslagen in Tolstoi's Oorlog en Vrede, laten zich zo slecht combineren met Liesbeth List, die aan één stuk door Theodorakis zingt. Elia Kazan, die in 'The Arrangement' op z'n 43e jaar nog zo fijn met een juffrouw naar bed gaat, ik geloof het allemaal wel. Het past zo slecht bij het buurjongetje, dat de krant komt brengen en recht heeft op een snoepje en een persoonlijk woord. Het is allemaal heel oncultureel, maar the show must go on, we moeten eten en het huis moet er toonbaar uitzien en er moet gepraat worden, eindeloos over van alles.

Maar kent u Paustowski, de Rus, die beschrijft, hoe hij in het doodarme en door de revolutie geteisterde Moskou op een tram een bos bloemen verdeelt onder de conductrice en de passagiers? Daar word je koud van, de ontroering van die mensen, als ze een bloem krijgen. Daar staat the show even voor stil en daar kun je over doordenken, lang nadat de draaikolk zich weer in beweging heeft gezet.

Worden de mensen dommer?

ENKELE uittalingen van de Utrechtse jurist prof. Hooykaas hebben tot zeer geëmotioneerde uittalingen geleid: van studentenzijde, in de dagbladers en ook in Kritisch Allerlei. Men zou de indruk krijgen dat hij wel erg tegen zere benen geschopt moet hebben. Nu staat nog steeds niet vast – althans het is niet algemeen bekend – wat hij precies gezegd heeft. Maar het is wel duidelijk welke opvattingen hij, al dan niet onhandig en ontactisch, verwoord heeft. Ze zijn allerm minst nieuw. De redenering is bijv. aan te treffen in een serie lezingen van Sirks, Luning Prak, v. d. Heyden e.a. voor de Groningse faculteitsverenigingen (Gemenebest juli 1950, Assen), in een artikel van de arts Waardenburg in Socialisme en Demokratie (dec. 1950) en in een brochure van de katholieke pedagoog Chr. A. van Koppen: 'De daling van het nationale intelligentiepeil' (Tilburg 1950, Opvoedkundige Brochure 147). Het is deze brochure o.a. geweest die mij destijds aanleiding heeft gegeven tot een serie voordrachten voor het HV over dit onderwerp, de eerste op 21 jan. 1952 in Haarlem onder de titel 'Worden de mensen dommer?'.

DE redenering kan kort aldus worden samengevat: 'Met het dalen op de maatschappelijke ladder nemen de schoolprestaties en de testresultaten af, terwijl tegelijk de gezinsgrootte toeneemt. Dit is gevaarlijk, aangezien we steeds meer hooggeschoolden nodig hebben in deze maatschappij, terwijl het aantal mensen met de daarvoor benodigde capaciteiten dus relatief zou dalen: domme mensen krijgen domme kinderen en ze krijgen veel kinderen.' Om dit gevaar te voorkomen kan men wettelijke maatregelen bepleiten, die of het aantal kinderen in de lagere milieus doen afnemen of zulke, die het aantal kinderen in de hogere milieus doen toenemen. Dergelijke maatregelen zouden kunnen bestaan in wijzigingen in de huidige regelingen voor kinderbijslag- c.q. aftrek; of in geboortenpremies voor ouders met een zekere ontwikkeling (Luning Prak spreekt van 'twee jaar voortgezet onderwijs', maar dat was in 1950). Men kan natuurlijk ook pleiten voor verbetering van de omstandigheden voor intellectuelen, teneinde hen en de middengroepen in het algemeen in staat te stellen hun kinderen zoveel en zolang mogelijk onderwijs te laten volgen. Daar hebben we zelfs hele congressen over gehad en deze acties hebben o.a. geleid tot de sterk dénivelerende salarismaatregelen van Toxopeus, in het begin van de jaren '60.

MEN kan nu vaststellen dat de verdeling van de verschillende milieus over de verschillende vormen van onderwijs niet overeenkomt met hun aandeel in de totale bevolking, en dan constateren dat niet alle kinderen gelijke kansen hebben. Maar het Leidse Talentenonderzoek van prof. van Heek c.s. heeft juist kort geleden laten zien dat reeds in de hoogste klassen van de lagere school de geschiktheid voor voortgezet onderwijs niet gelijkmatig over de verschillende milieus is verdeeld. Of anders gezegd: er is in de hogere klassen van het lager onderwijs geen grote ongebruikte begaafdheidsreserve meer aanwezig. Dat is niet altijd zo geweest, dat is bekend genoeg. Maar op het ogenblik is het deelnemingspercentage aan het voortgezet onderwijs (u.l.o. en v.h.m.o.) duidelijk gestegen, vergeleken met de periode aan het begin van deze eeuw bijv. of zelfs tussen de beide oorlogen.

GAAT men uit van het postulaat dat de intrinsieke begaafdheid gelijkmatig verdeeld moet zijn, dan ligt het voor de hand, zoals prof. van Heek en zijn medewerkers dan ook doen, de oorzaak van de afwijking te zoeken in de lagere klassen van het lager onderwijs en het kleuteronderwijs, die nog te weinig in staat zouden zijn de uit het milieu voortkomende tekorten te compenseren. Het is een opvatting, waar ik mij van harte bij aansluit, maar men moet wel bedenken dat deze verklaring pas nodig wordt, omdat uit de feiten (zoals ze nu zijn) blijkt dat in de lagere milieus minder kinderen voorkomen die (onder de huidige omstandigheden) in staat zijn voortgezet onderwijs dat hogere eisen stelt te volgen. Dit feit kunnen we verklaren als een resultaat van aangeboren intelligentietekorten of als een schijn-erfelijkheid, maar we kunnen het niet ontkennen.

ALS men grote verschillen in aangeboren intelligentie afwijst, dan moet men uit de feiten de conclusie trekken dat noch onze tests noch ons onderwijs voldoende milieuvrij zijn om conclusies over de aangeboren intelligentie toe te laten. Men constateert dan wel het gemeten verschil, maar twijfelt aan de betrouwbaarheid van de meetinstrumenten.

Men zou ook kunnen vergelijken met de situaties ten aanzien van de tuberculose, vóór de besmettelijkheid van deze ziekte bekend was. Ook toen leek de ziekte erfelijk. Toen eenmaal vaststond dat besmetting in het spel was konden maatregelen ter voorkoming genomen worden, niet zonder succes. Zo kan het zijn dat de door prof. van Heek bepleite maatregelen de samengang tussen positie op de maatschappelijke ladder en intellectuele prestaties verbreken. Het feit dat ook nu een aantal kinderen uit de lagere milieus wel hun weg naar het voortgezet en wetenschappelijk onderwijs vinden wijst in die richting.

EEN ander zwak punt in de redenering van prof. Hooykaas c.s. ligt in de verwaarlozing van de spreiding. Alle resultaten hebben betrekking op gemiddelden. In een veel geciteerd onderzoek van v. d. Heyden (Gemenebest t.a.p.) komt duidelijk voor de dag dat ingenieurs, ook met hun handen, 'knapper' zijn dan ongeschoolde brouwerij-arbeiders. Weinig verbazend. Maar uit dezelfde grafiek blijkt óók dat de 'knapste' helft van de ongeschoolden niet onderdoet voor de zwakste helft van de ingenieurs! Het is niet verwonderlijk dat je knap moet zijn om een academische opleiding te voltooien, het verwonderlijke is met hoe matige intelligentie een dergelijke opleiding nog voltooid kan worden als men maar wil. Het is de instelling tegenover de schoolse ontwikkeling die vermoedelijk de belangrijkste factor is bij de geringe deelneming aan voortgezet onderwijs in maatschappelijk lagere milieus.

DE aanpassing aan de eisen van de school en de universiteit is ook een acculturatie, het betekent óók een opgeven van eigen cultuur, in Engeland bijv. het opgeven van eigen uitspraak, hier vaak: van eigen woordgebruik. De vraag is of men het dit waard vindt. En, als het noodzakelijk is dat de 'lagere' milieus een grotere bijdrage tot de voorziening met intellect leveren, dan zal men zich ook moeten realiseren dat dit niet zonder invloed kan blijven op de zgn. 'hogere' cultuur. In Nederland speelt de taal en spelen de vreemde talen een belangrijke selecterende rol

bij het onderwijs. Maar hoe zeer men zich ook opwindt over Hooykaas, de gedachte dat men een universitaire loopbaan zou kunnen voltooien zonder de traditionele 'cultuur' is allerm minst algemeen aanvaard.

TENSLOTTE nog een opmerking over de geboortenbeperking, die, volgens de pers, Hooykaas bij de lagere milieus ingang zou willen doen vinden. Nu is het duidelijk dat als geboortenbeperking van betekenis nodig is, die zich uiteraard zal moeten afspelen bij de lagere milieus: omdat in de hogere milieus ze al lang een feit is en omdat de lagere milieus wat aantal betreft verre overwegen. Gezien het dalen van de geboortecijfers in de laatste jaren kan men zich afvragen of Hooykaas met dit pleidooi geen open deur intrapte. Maar terwijl men zich opwindt over Hooykaas, bepleit men in het westen algemeen geboortenbeperking voor de onderontwikkelde gebieden!

Geboortenbeperking is noodzaak, op wereldschaal, maar men kan ze evenmin opleggen aan de miljoenenmassa's van Zuid Amerika en Zuidoost-Azië als aan de lagere milieus hier te lande: men kan alleen de belemmeringen wegnemen en aan de verbetering van de methoden werken. W. J. JONG

P.S. De zo vaak gewraakte formulering 'lagere milieus' is normaal in alle sociaalwetenschappelijk onderzoek, de rangstanden-indeling berust op empirisch onderzoek naar het prestige der beroepen, en de indeling naar milieu van het Centr. Bureau v.d. Statistiek is hieruit voortgekomen.

'Unsere Welt 1800-2000' heet een Duitse plaatjes-encyclopedie. Dit prentenboek voor volwassenden laat zien hoe de aarde en haar bewoners in de toekomst zullen varen. Maar ook hoe zij het de laatste anderhalve eeuw hebben gemaakt. Talrijke oude etsen en gravures zijn daarom afgedrukt. Dat er sprake is van vooruitgang maakt, hopelijk, ook deze uit een Italiaans medisch studieboek gereproduceerde plaat van een gynaecologisch onderzoek duidelijk. (Volkskrant, 12 dec. 1968.)

Geen opzienbarende zitting

DE derde zitting van het Pastoraal Concilie, gehouden van 5 tot en met 8 januari jl. te Noordwijkerhout, heb ik met enigszins gemengde gevoelens bijgewoond. Als waarnemer vanwege het Humanistisch Verbond had ik uiteraard geen actieve rol te spelen, ook al had ik alle recht mee te spreken. Juist deze min of meer halfslachtige positie van wel mee mogen doen, maar er toch niet bij horen, heeft bij mij misschien de indruk versterkt, dat eigenlijk alle gekozen leden van het concilie in een dergelijke situatie verkeerden. Ieder kon immers vrijuit spreken en stemmen, maar als het erop aan kwam, ging het alleen maar om 'aanbevelingen', want zo heten immers de voorstellen die in de plenaire vergadering behandeld worden. Aanbevelingen aan wie? Aan de kerkleiding, c.q. de bisschoppen? Neen, want die stemden zelf mee. Aan de leiding in Rome? Die zal zich wel niet storen aan deze typisch Nederlandse en vaak progressieve voorstellen. De nuntius was trouwens vaak om dringende andere afspraken afwezig. Ik ben er dus niet uitgekomen, wat die aanbevelingen formeel betekenen maar in de praktijk is wel duidelijk, dat het meer om beleidsadviezen dan om beleidsbeslissingen gaat, tot wie dan ook gericht. En deze adviezen werden met vereende krachten zo geformuleerd, dat er nauwelijks iemand hoefde tegen te stemmen, zeker de bisschoppen niet. De kardinaal spreekt dan ook graag van het 'gezamenlijk beraad', want een concilie in formele zin is het ook niet.

MEN krijgt de indruk dat de bisschoppen hun beleid zodanig kiezen, dat ze aan de hand van de stemmingen aan de buitenwereld kunnen laten zien, dat nagenoeg de gehele Nederlandse katholieke kerk achter hen staat. In zekere zin is het hele concilie op die manier een soort opiniepeiling. De vraag is alleen of men daaraan nu ruim drie dagen moet besteden; zo'n enquête kan ook wel op een voor de ondervraagden minder tijdrovende manier plaatsvinden. Maar dan ontbreekt het element van onderlinge discussie, zou men kunnen tegenwerpen. Ja, inderdaad, maar het was jammer, dat dit in Noordwijkerhout ook meestal ontbrak, doordat zeer velen met de eigen hobbie naar voren kwamen, ongeacht of anderen daarover al eerder een standpunt hadden ingenomen.

DAARUIT bleek, dat er een ander even belangrijk aspekt aan het concilie is en wel het feit, dat ieder zo maar in het openbaar zijn mening over actuele kerkelijke problemen kan spuien en dan het genoeg smaakt, dat de gehele kerkleiding aandachtig ernaar luistert. Dit werd wel bijzonder duidelijk gedemonstreerd op de speciale bijeenkomst die voor jongeren was belegd, die bovendien nog nadrukkelijker als een bijeenkomst zonder beslissingsbevoegdheid was aangekondigd, nl. als een 'hearing' waar zelfs geen aanbevelingen konden worden gegeven. Hier ging het er kennelijk om, de mensen te kalmeren door ze slechts de gelegenheid te geven alles eens flink te zeggen. Wat ze zouden vertellen, wist trouwens iedereen al van tevoren: een zwakke echo van recente protestbijeenkomsten in ander verband.

BEWONDERING heb ik daarom bepaald voor de concilieleiding, die de meeste deelnemers kennelijk op deze wijze wist te bevredigen, ook al begonnen er geleidelijk aan meer geluiden van onbehagen te komen. Maar men had alles keurig in de hand. Voor wie men werkelijk de

meeste bewondering kan hebben, is voor kardinaal Alfrink zelf, die met zijn optreden de gehele vergadering wist te beheersen – misschien een restant van zijn ambtelijk gezag maar toch vooral een uiting van zijn gezaghebbende persoonlijkheid. Hij wist steeds op het juiste moment in te grijpen en de vergadering gaf dan bepaald geen weerwerk op hetzelfde niveau. Al te felle of extreme 'aanbevelingen' werden door hem met succes afgezwakt en men nam het. Hij wist het altijd zover te krijgen, dat er geen twee partijen met gering stemmenverschil tegenover elkaar kwamen te staan want als het uiteindelijk op stemmen aan kwam, was er altijd een zodanig compromis gevonden, dat nauwelijks iemand tegen kon stemmen; als het te moeilijk werd, bleef er dan altijd nog de mogelijkheid van uitstel tot een volgende keer. Zo biedt het concilie een aanblik van grote eensgezindheid, met als completering enige speciaal uitgenodigde conservatieve figuren, die zeggen wat van hen verwacht mag worden.

EEN wat onverwacht geluid komt af en toe van de kant van de vertegenwoordigers van de protestantse kerken, die kennelijk bezorgd zijn, dat de katholieke kerk zijn christelijk karakter verliest. De conservatieven citeren dan ook af en toe met graagte een protestantse vertegenwoordiger. De scheidslijnen liggen in Nederland zo langzamerhand wel heel anders dan vroeger!

WAT er inhoudelijk besproken werd op het concilie, hebt u uitvoerig in de kranten kunnen lezen, zodat ik daarover kort mag zijn. Gespreksstof waren drie rapporten, samengesteld door daartoe aangewezen commissies en wel over 'de zedelijke levenshouding van de christenen in de wereld', 'huwelijk en gezin' en 'ruimte tot menswording voor de jeugd'. Eigenlijk waren niet de rapporten onderwerp van gesprek, maar daaruit voortgevloeide 'aanbevelingen', of liever: kort voor het concilie 'gewijzigde aanbevelingen'. Resultaat van dit alles was, dat er ten slotte aanbevelingen in een volkomen nieuwe derde versie werden aanvaard. De eerste twee rapporten hadden overigens een uitvoerige bespreking verdiend; ze waren voortreffelijk in hun actuele, binnenwereldse stellingname; zodanig, dat beide voorwerp van protestantse kritiek waren als zijnde niet christelijk c.q. bijbels genoeg. Deze aanval is evenwel in de aanbevelingen (derde versie!) met succes doorstaan.

DE opzet van beide rapporten was immers om een specifiek christelijke moraal, in het algemeen, en met betrekking tot het huwelijk, af te wijzen.

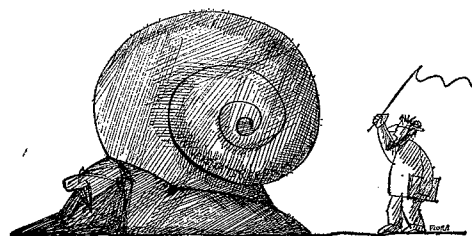
ER werd ronduit gezegd, dat er geen normen bestaan, die rechtstreeks van God komen. In principe behoeft er zo geen enkel verschil te bestaan tussen een christen en een niet-christen wat betreft hun 'zedelijke levenshouding', het verschil bestaat slechts in de wijze waarop ze tot die levenshouding geïnspireerd worden.

ZO ruimdenkend als deze twee rapporten waren, zo beperkt was het derde over de jeugd. Het rapport had al vóór het concilie overal vernietigende kritiek ontvangen, zodat iedereen al op schokkende zaken was voorbereid. Zover is het niet gekomen want zoals gezegd, het rapport werd niet besproken, alleen aanbevelingen in de zoveelste versie en die konden de eindstreep wel halen.

HET jeugdrapport was dáárom zo teleurstellend, vooral in vergelijking met de andere rapporten, omdat het puur uit de kerk was gedacht. De enige relevante vraag voor de commissie was geweest: hoe houden we in godsnaam de jeugd in de kerk? En dat terwijl het rapport onder de titel geschreven was: ruimte tot menswording voor de jeugd. Over die menswording werd niets gezegd, het enige probleem was hoe de kerk aantrekkelijk te maken. Bezwaar werd vooral ook gemaakt, dat dit speciaal voor de jeugd zou gelden: alsof niet evengoed ouderen de kerk verlaten. Als humanist kan ik er gevoelig bij zeggen: alsof dat dan zo'n ramp is, als mensen uit de kerk gaan!

ALS slotconclusie over deze vergadering van het concilie moge gelden, dat ondanks twee zeer belangwekkende rapporten, het geheel niet aan de (misschien te hooggespannen) verwachtingen heeft voldaan. Er kwam te weinig essentieels uit, het was teveel een diplomatiek spel. Maar, er komen nog meer vergaderingen, zodat ons nog veel te wachten staat!

W. VAN DOOREN

HUMOR

EEN man gaat naar de psychiater omdat hij de laatste tijd voortdurend twijfels heeft over alles. De psychiater zegt: Maar man, dat is juist prima want alleen gekken weten alles zeker. De man, opgelucht: Weet u dat zeker? De psychiater: Absoluut!

Iemand die altijd voor een grote zaak heeft willen sterven en die inderdaad onwel wordt op de stoep van de Hema.

Het vijfgeblad, dat is eigenlijk het oudste damesblad in de kleinste oplage.

Humanisten, dat zijn mensen die geloven dat ze niks geloven.

Over een dominee die aan cabaret wil doen. Daar is feitelijk geen opleiding voor. Er is geen toneelschool met den bijbel.

Een pastoor die moet bedienen, dat is de laatste hulp bij ongelukken.

(Grapjes van FONS JANSSEN)

Radiolezing

Hilversum I

Zondag 9 februari 1969, 9.45–10.00 uur: C. van Rijsinge: Beschouwing van een humanist over de natuurwetenschap en de samenleving. II. De macht over leven en dood.

Televisie uitzending

Nederland I

Maandag 10 februari 1969, 22.15–22.30 uur: Humanisme en Arbeid; Een gesprek over arbeidsverhoudingen in de komende decennia, m.m.v. P. Thoenes, socioloog, L. P. G. Nelemans, vakbondsbestuurder en A. L. den Broeder, sociaal adviseur. Gespreksleider Han Meijer. Regie: Geert van den Boogaart.

Het een én het ander

HET is bitter koud. Als ik de deur van mijn huis achter mij dicht heb geslagen, duik ik dieper in de kraag van mijn jas. Voorzichtig zoek ik mijn weg over de gladde straat. Maar heerlijk opwekkend is de frisse winterlucht... En als ik, het gevaar onder mij vergetend, opkijk, zie ik de bomen berijpt, elk takje helder wit afgetekend tegen het prille licht van de late morgen. Ik blijf staan. Het is alsof het gerucht van de stad achter mij zwijgt. Het wordt stil om mij, in mij. Verdwenen is de haast, waarmee ik op weg ging, verdwenen de zorg, die mij vervulde. De nagalm van het radio-ochtendnieuws hoor ik niet meer. Er is nu niets meer dan dit éne, dit wonder, dat een andere taal spreekt. Ik haal diep adem. Het is goed te leven, in deze wereld mens te zijn.

IN déze wereld? De betovering is verbroken. Ik sta weer midden in die onheilsvolle werkelijkheid, waar rassenwaan, ideologische verblindings, kortzichtigheid, winzucht en ongevoeligheid de eindeloos vele namelozen onrecht en leed aandoen. In die wereld is immers geen plaats voor het vluchtige ogenblik, waarin ik iets van het andere gewaar werd. En toch... die beleving was geen bedrog. Zij was óók werkelijk, zij het dan in een andere zin. Is dit niet wat het leven van mij vraagt? Het donkere te zien én het lichte. Weigeren de ogen te sluiten voor het negatieve in de mens en in de samenleving. Dit te ervaren, als een uitdaging, als een vraag tot mij gericht: 'Wat kan en wat moet er dus gedaán worden'. En tegelijk open blijven staan voor het andere, dat mij optilt, de moedeloosheid, die mij overvallen kan,

verslaat. Telkens opnieuw tot mij te laten doordringen, dat schoonheid, waarheid en liefde realiteiten zijn en geen hersenschimmen.

IK denk terug aan de boeken van Duhamel. Hoe hebben die mij geïnspireerd! De schrijver, arts, heeft in de oorlog '14-'18 dag en nacht moeten werken als chirurg achter het front in de veldhospitelen. Onvoorstelbaar is het lijden, waar hij bijna machteloos tegenover komt te staan. Hij vecht voor de slachtoffers, niet alleen met de wapenen van zijn kennis en zijn vaardigheid, hij verzacht hun leed door zijn medeleven, zijn natuurlijke, warme menselijkheid. Ontmoediging (want hoe vaak schiet zijn hulp niet hopeloos te kort) hij mag er niet aan toegeven. En dat gelukt hem. Zelfs in zijn 'Vie des martyrs', waarin hij het afschuwelijke lot van deze jonge mensen in sobere woorden tekent, is deze werkelijkheid niet enkel duister. In de zwarte nacht van die verminkten, velen ten dode opgeschreven, schijnt als een zwak licht, dat zich niet doven laat, de deernis van de schrijver en zijn eerbied voor wat deze zwaargewonden nog aan geduld en geestkracht weten op te brengen. En het is juist dit licht, dat hem in staat stelt te dóén, wat van hem verwacht wordt.

DE wereld is veranderd sinds 1918; de mens ook? Daar durf ik geen antwoord op te geven. Wel meen ik te mogen zeggen, dat het probleem van het leed, weerlozen aangedaan, hem blijft vervolgen. En dat het dus zin heeft het elkaar voor te houden: Zie in de duisternis het licht. Dat is ook een stuk werkelijkheid.

Pr.

Mijn cel bij nacht

*Ellende hamert op beton
De duivel spookt hier rond
Een nachtmerrie verwurgt de rust
Slaat hier en daar een wond.*

*Zwem rond in deze grauwe poel
Van verdriet en mensenleed
Uit voorzorg voor de maatschappij
Hoezeer het je ook speet.*

*Bedwing jezelf en elke traan
Schreeuw niet je wanhoop uit
Je maakt jezelf maar overstuur
En 't helpt je toch geen fluit.*

*De duivel maakt een vreugdedans
Want dit is zijn domein
Hier druip verdriet langs elke steen
Wat wordt een mens hier klein.*

*Geen wroeging buigt de tralies krom
Geen smart doorklieft de muur
Die hier de vrijheid buitensluit
Wat is die vrijheid duur!*

(Anoniem)

Op mars naar het vierde rijk?

DE journalist M. van Amerongen bundelde een aantal artikelen, verschenen in *Vrij Nederland*, bewerkte ze en vulde ze met nieuwe stukken aan tot een boekje *Eins, zwei, drei... rechts*, dat uitgegeven werd door *Het Wereldvenster* te Baarn. (Prijs f 8,90.)

Van Amerongen schrijft over beangstigende verschijnselen in West-Duitsland; een bijeenkomst van oud-SS-ers in Osterrönnfeld, een vergadering van de N.P.D. onder aanvoering van Von Thadden, een congres van de Duitse Nationaal-democraten in Karlsruhe, een beschouwing over de nationaal-socialist Borodajkewicz en zijn aanhangers in Oostenrijk, de staatsgreep in de N.P.D. en als rustiger tegenhangers een bezoek aan de legerplaats Budel en een verslag van een conferentie van Evangelische Studenten over de politiek van Bonn.

Wat de schrijver beleefd en gehoord heeft in de vergaderingen der nazi's is ontstellend. Ze hebben niets geleerd en niets vergeten. Ze brallen hun strottenhoofdgepraat, anti-joods, pro-Hitler, nationalistisch nog net zo als toen. Dit tuig is onbekeerbaar en als men deze opstellen achter elkaar leest dan is men geneigd om het vraagteken achter de ondertitel 'Op weg naar het Vierde Rijk?' weg te laten.

Maar bij enig nadenken wordt men toch wat geruster en wekt het boekje een onjuiste indruk.

Deze bulkende, zwijnevles etende en bier zuijpende nu wat papperige SS-leden zijn een kleine groep, die aan het uitsterven is. Men kan verwonderd zijn, dat zij vergaderingen mogen houden, maar een gevaar vormen deze personen niet. De Nationaal-demokratische Partei heeft ook wel jonge leden, deze groep kan wel eens voor een onaangename verrassing zorgen bij verkiezingen maar een groot gevaar vormt zij niet, te minder omdat zij de grootste ruzies hebben om het leiderschap. Dat een hoog percentage van het Duitse volk niet democratisch voelt, niet in twintig jaar tijd van een slaven-troep tot een democratisch volk kon worden is geen wonder. Dat oplettendheid en argwaan nooit mogen verdwijnen in Europa is vanzelfsprekend maar dat, door de gesignaleerde gebeurtenissen een idee wordt gewekt, dat het Duitse volk weer op weg is naar de dictatuur – ditmaal dan onder de heer Thielen of de heer Von Thadden – is overdreven. Studenten drinken vaak veel en halen allerlei uit, dat ziet men en dit etiket wordt dan opgeplakt: dronken, luie feestvierders. De werkende, zwoegende, sober levende studenten ziet men niet. Van Amerongen heeft nu voorbeelden verzameld van degenen, die niets geleerd en niets vergeten hebben, maar de miljoenen Duitsers die, al of niet gekalmeerd door schuldgevoelens, zich netjes gedragen, netjes hun stem uitbrengen en hun best doen om hun land een fatsoenlijke naam te bezorgen, zijn verre in de meerderheid. En de jeugd steunt deze nationalist niet.

En laat dan het oude tuig maar brallen en schrijven, dat is beter dan ze een martelaarskroon te bezorgen. Laten zij er maar voor zorgen, dat in en buiten Duitsland niet vergeten wordt wat er gebeurd is!

Het boekje werd, vanzelfsprekend, met de beste bedoelingen geschreven en de feiten, die het meedeelt, zijn ongelooflijk, maar het zaait paniek en dat is niet nodig.

H. BONGER

IK denk er ZO over

BEZINNING OVER ONZIN

WIJ leven diep in de twintigste eeuw. Communicatie tussen mensen; zowel individueel als in groepen is in het grootste deel van de wereld, Nederland inbegrepen, een volkomen probleemloze zaak. Waar in vroeger eeuwen gezantschappen, ambassades, speciale afvaardigingen, ijl-boden en wat al niet voor de contacten moesten zorgen, maken thans kranten, tijdschriften, boeken, telefoon, telex, radio en televisie het verkeer tussen de mensen onderling zonder moeite mogelijk. Gezantschappen en ambassades zijn tot de rang van wellicht representatieve, doch overigens lichtelijk folkloristische en in feite overbodige instellingen teruggebracht.

ZO kan in Nederland bijvoorbeeld de katholieke bevolking zonder moeite op de hoogte komen van alles wat het Humanistisch Verbond nastreeft en onderneemt; alle desbetreffende publicaties, via drukpers en via de ether, staan vrijelijk ter beschikking. Omgekeerd heeft het Humanistisch Verbond geen enkele moeite om te weten te komen, wat er bij het katholieke volksdeel leeft, groeit en in beweging is.

EN dit is dan het moment, waarop het hoofdbestuur van het H.V. het nodig acht, kennelijk na ontvangst van de episcopale sanctie, doch zonder raadpleging van de leden, een speciaal contact-orgaan voor communicatie tussen katholieken en humanisten in het leven te roepen. Met permissie: wat een onzin!

IN de taakomschrijving van dit contact-orgaan (Mens en Wereld van 11 januari jl.) komt het vrijwel zinloze modewoord 'beziinning' uiteraard enkele malen voor. Waar we ons tegenwoordig al niet op te bezinnen hebben: verkeersveiligheid, atoombewapening, chemische oorlogvoering, gezinsbeperking, homofilie en wat al niet meer. Het wordt tijd, dat de architecten zich eens gaan bezinnen om in nieuwbouwwoningen, naast toilet, bad of douche, ook een 'bezinningskamertje' in te bouwen...

WAT gaat nu de 'gezamenlijke beziinning' van katholieken en humanisten, ontdaan van de mooie frasering in de taakomschrijving, effectief betekenen? Er zal, na ernstige en diepgaande besprekingen, kunnen worden vastgesteld, dat er vraagstukken en onderwerpen zijn (er zijn hierboven al enkele aangeduid), waarover de denkwijzen parallel lopen. Als deze bron van eensgezindheid (die ook zonder contact-orgaan kan bestaan en trouwens in vele opzichten ook reeds bestaat) opgedroogd is, komt onvermijdelijk het punt, waarop wij niet meer met elkaar kunnen praten want dan raken wij onze uitgangspunten en die lopen dermate uiteen, dat elke verdere discussie précair wordt. Om te weten waar dat punt ligt, leze men slechts het hoofdartikel van hetzelfde nummer van Mens en Wereld.

OF gaan we dan trachten een soort geestelijke osmose tot stand te brengen? Dat kan alleen leiden tot een verwatering van de wederzijdse grondbeginselen en dit lijkt in het bijzonder voor de humanisten, wier grondslag toch nog steeds lichtelijk drijfzandachtig is, zeer gevaarlijk.

ZOU het niet beter zijn, in plaats van tijd en energie te verbeuzelen aan experimenten als dit contact-orgaan, een ernstige poging te onder-

nemen om het moderne ethische humanisme bij alle potentiële humanisten een betere verankering te geven? Maar dit brengt met zich mede; ronduit, duidelijk en zonder dialectische frasering stelling nemen. En dit is iets waarvoor ons hoofdbestuur kennelijk nog steeds een zekere schroom, om niet te zeggen een panische angst heeft...

EEN nouveauté als dit contact-orgaan zal beslist niet bijdragen tot de toch zo hoogst noodzakelijke groei van ons ledental, waarvoor onze gemeenschappen en federaties wel van Utrecht uit voortdurend opgepoord worden. Of verwacht men soms van dit orgaan tevens een propaganda-effect? Zo ja, welk een illusie... Als we ons dan toch met alle geweld op iets moeten gaan 'bezinnen', laat het dan zijn op het vermijden van onzinnigheden als dit contact-orgaan.

F. VAN KAM

ANDERS

HET Hoofdbestuur heeft ons weer eens opgewekt ons best te doen het ledental op te voeren. Het wil mij voorkomen dat wij, alvorens tot een dergelijke actie over te gaan, eens moeten laten nagaan waaraan het ligt dat de nederlandse buitenkerkelijke zich niet meer tot ons agetrokken voelt. Zou het niet kunnen zijn dat het beeld dat hij zich van ons Verbond gevormd heeft, niet tot hem spreekt? Er rust in politiek en ander opzicht een zeer bepaald stempel op het H.V. en ook worden wij dikwijls vereenzelvigd met een vereniging die goed hervormend werk heeft gedaan, maar door haar radiouitzendingen in de bekende moderne stijl, veel sympathie verspeelde. Het is natuurlijk wel tot de goede toon behorend, veel over sex te schrijven, maar de jongeren die daar zoveel belangstelling voor hebben zijn toch geen lid van ons Verbond. Daarbij komt dat onze uitspraken bepaaldelijk niet altijd op humanisme gebaseerd en ook dikwijls eenzijdig om niet te zeggen maar half eerlijk zijn. Als men de burgemeester van Haarlem gaarne in de wachtkamer van een psychiater zag zitten, geldt dit m.i. evenzeer voor de man die uit alle klassieken alleen dit stuk in kwestie wist te kiezen!

U zult zich afvragen of ik nooit positieve uitingen heb gehoord bij niet-leden? O, zeker wel. Met name de radiopraatjes worden algemeen en ook bij andersdenkenden bijzonder gewaardeerd. Ik hoop het beste van de ledenverfaktie, maar om sukses te hebben zal er veel moeten veranderen.

J. A. J. DE JONGE

VERWARRING

UW 'naschrift' op het artikel van de heer J. Hagemeyer SR 'Moderne Slavernij' in M. & W. van 21/12-'68 sticht alleen verwarring. Het 'gedrag' van communistisch bestuurde staten er bij te halen vind ik een grove misleiding: verwisseling van oorzaak en gevolg. Ik zou denken u weet wel beter. En uit de laatste zin blijkt, dat u voorstander bent van militaire dienstplicht (want als je gewetensbezwaren hebt kun je er toch onderuit). Uw commentaar bewijst een slechte dienst aan het streven naar vrede. En bovendien vind ik, dat het zeer in tegenspraak is met de inspanningen van het H.V. om in gesprek te komen met gelijkgezinden die onder een andere staatsvorm leven dan wij.

LEENDE

K. W. HESS

WAARHEID EN TOLERANTIE

DAT ik hierbij nog even inga op het wederwoord van de heer Krug over bovengenoemd onderwerp in Mens en Wereld van 21 dec. 1968 geschiedt niet omdat ik zo graag gelijk wil hebben. Ik wil ook geen ellenlange discussie uitlokken. Ik moge mij daarom beperken tot het hieronder volgende en laat dan gaarne aan de heer Krug, indien hij dit wenst, het laatste woord.

IN de aanhef van zijn stuk zet de heer Krug uiteen, waarom hij zich verwondert over mijn opmerking: waarheid en tolerantie vormen een absurde combinatie. Brandstapels en concentratiekampen zijn namelijk z.i. de trieste getuigen van de relatie waarheid-(in)tolerantie. Ik echter ontken dat waarheid ooit iets te maken heeft gehad met brandstapels en concentratiekampen. De heer Krug geeft dit impliciet toe als hij schrijft: 'dat niet de on-waarheid (of wat men daarvoor houdt) wordt bestreden, maar in de eerste plaats de drager of verkondiger daarvan'. Ik ben niet minder tolerant dan de heer Krug, althans, zoals hij schrijft, tegenover hem of haar die de 'on-waarheid' verkondigt. Maar ik kan niet toegeven, dat de door hem of haar verkondigde 'on-waarheid' toch wel een beetje 'waarheid' is. Als *dát* het uitgangspunt moet zijn voor een discussie met die hem of haar, is discussie niet mogelijk.

IK acht ook niet juist of niet juist geformuleerd de bewering: 'de waarheid is dynamisch, is veranderlijk'. De *werkelijkheid* kan veranderen; een werkelijkheid die verandert, was vóór de verandering niettemin werkelijkheid. Maar een 'waarheid' die verandert, blijkt een *on*waarheid geweest te zijn. De heer Krug bedoelt met zijn laatstelijk aangehaalde woorden waarschijnlijk te zeggen: wat voor waar gehouden wordt, kan later blijken onwaarheid te zijn. Later kan blijken dat niet datgene dat men waar meende te zijn, waar *was*, maar dat iets anders – eventueel iets tegengestelds – waar *is*. Slechts in deze interpretatie is de uitspraak 'de waarheid is veranderlijk' te aanvaarden.

VERDER zegt de heer K.: 'De heer V. beschouwt een levensovertuiging niet als waarheid'. Men moet dit zó verstaan: de begrippen 'levensovertuiging' en 'waarheid' zijn niet identiek, doch volkomen verschillende begrippen.

HET één bevat niets van het ander. 'Waarheid' appelleert aan ons weten, ons verstand; 'levensovertuiging' ligt in het gebied van de gemoedsbehoeften, die nu juist voor de waarheid van geen enkel belang zijn. Daarom is een discussie tussen de een, die wil *weten* en de ander, die een overtuiging wil behouden en verdedigen, m.i. van stonde af aan tot onvruchtbaarheid gedoemd. De over waarheid discussiërende gelovige wil niet *weten*, hij wil behouden en vasthouden aan iets dat hem dierbaar is en waarbij hij zich geborgen gevoelt.

HET slot van het artikel van de heer K. is toch zeker als een goedkoop grapje bedoeld? Ik heb naast elkaar gesteld als soortgelijke begrippen een mening, een opvatting, een overtuiging, een geloof. Voor de mening, dat zijn buurvrouw 30 jaar is, zal niemand de brandstapel beklimmen of zich laten kerkeren; wél echter voor de mening, de overtuiging, dat b.v. er een god is die ons leven regelt en na ons leven onze goede daden belooft en de kwade straft. Met waarheid heeft dit niets te maken.

L. A. VREESWIJK

ORIËNTATIE

serie A: *Huwelijk en gezin*

- 1 verkering en verloving
- 2 trouwen
- 3 gezinsvorming en opvoeding
- 4 het gemengde huwelijk
- 5 gezin en maatschappij

serie B: *De mens en zijn wereld*

- 1 atoom en kosmos
- 2 existentie
- 3 evolutie
- 4 autonomie
- 5 relativiteit

serie C: *Aziatische godsdiensten*

- 1 islam
- 2 confucianisme/taoïsme
- 3 hindoeïsme
- * 4 boeddhisme
- 5 zen-boeddhisme

serie D: *Wereldproblemen*

- 1 het bevolkingsvraagstuk
 - 2 welvaart-armoede
 - 3 oorlog-vrede
 - * 4 het rassenvraagstuk
 - * 5 communisme en democratie
- * deze deeltjes zullen in de loop van 1969 verschijnen.

prijs per serie f 2,50

deze series bevatten ieder vijf helder geschreven deeltjes, die uitstekend kunnen dienen als uitgangspunt in gespreksgroepen.

ieder deeltje telt ongeveer 24 blz.

bestellingen aan het centraal bureau van het Humanistisch Verbond, postbus 114, Utrecht bij voorkeur door storting of overschrijving van het verschuldigde bedrag op giro 304960 t.n.v. het Humanistisch Verbond, Utrecht.

DE IDEALE VAKANTIE VOOR UW KINDEREN

De Stichting Humanisties Jongeren Centrum organiseert dit jaar drie zomerkampen.

1 kinderkamp (10 t/m 12 jaar) te Helvoirt N.B. van 30 juni t/m 8 juli 1969, prijs f 100,-.

2 jeugdkampen (13 t/m 15 jaar) te Wylré, Z.L. van 30 juni t/m 10 juli 1969 en van 30 juli t/m 9 augustus 1969, prijs f 110,-.

De stichting is geen klein reisbureau. Ze organiseert niet 'zo maar' vakantiekampen, maar tracht de persoonlijke en sociale ontplooiing van uw kind binnen de kampgemeenschap zoveel mogelijk te stimuleren.

Als u belangstelling hebt, laat het ons weten. Wij sturen graag een foldertje met meer gegevens.

Inlichtingen:
Stichting Humanisties Jongeren Centrum,
Kommissie Kampwerk,
Postbus 2332,
Utrecht.

REKENSCHAP

Tijdschrift voor wetenschap en cultuur.

Versijnt vier maal per jaar.

Abonnementsprijs:

f 13,50 per jaar (voor donateurs en contribuanten van Socrates en voor studenten f 12,- per jaar).

Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan

**HUMANISTISCHE STICHTING
SOCRATES**

Postbus 114, Utrecht
Giro 582293

Innemende vrouw, 45 jaar, goede ontwikkeling, creatieve belangstelling, zou graag, na geleden verlies, in correspondentie komen met innerlijk beschaafde heer om na verdieping door een vriendschap tot een huwelijk over te gaan.

Aleen serieuze brieven, die getuigen van ernst en verantwoordelijkheidsgevoel onder nr. 4 - Adm. Mens & Wereld.

Voor iemand, die niet in staat is op andere wijze contacten te leggen, vragen wij buitenlandse postzegels.

Heeft iemand misschien een 'slapende verzameling', die hij voor dit goede doel wil afstaan?

Korrespondentieadres: redaktiesekretariaat Mens & Wereld, Paulus Buyslaan 23, Amersfoort. (Tel. 03490 - 16 47 41).

MENS EN KOSMOS

25e jaargang

Tweemaandelijks tijdschrift, gewijd aan de studie van wijsbegeerte, religie en geestelijke stromingen.

Redactie: B. Bloemsma, Drs. L. C. Fretz, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

Abonnementsprijs f 16,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 3,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever **N. KLUWER-DEVENTER**.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Gezond natuurlijk leven is vegetarisch leven. Een gezaghebbend oordeel over de modernste stromingen op voedingsgebied vindt u in de 'Vegetarische Bode'. Een proefabonnement voor zes nummers ad f 2,50 zal u hiervan overtuigen.

Administratie: Admiraal de Ruijterweg 236 huis, Amsterdam W 2, postgiro 9266.

Stichting

**Internationale School voor Wijsbegeerte
te Amersfoort**

Dodeweg 8 - Leusden

cursus te houden op 15 en 16 februari a.s. over 'Descartes'. Inleider Prof. Dr. W. van Dooren.

1. De plaats van de filosofie van Descartes in het denken van zijn tijd (zat. 15 febr., 16.00 uur)
2. De fundamentele gezichtpunten van Descartes' filosofie en hun invloed (zat. 15 febr., 20.00 uur)
3. Illustratie van het voorgaande aan de hand van fragmenten uit het werk van Descartes (zondag 16 febr., 10.00 uur)

Verdere inlichtingen bij de Internationale School voor Wijsbegeerte. (Tel. 03490 - 1 50 20).